

ONDERZOEK AAN ZOOGDIEREN BEDREIGD?! DE ZEGEN VAN HET MARKTGERICHTE DENKEN...

Jaap Mulder

U kent ze wel, de kreten van het moderne overheidsbeleid: 'De overheid doet een stapje terug', 'De markt moet zijn werk doen', 'Overheidsinstellingen worden verzelfstandigd', enzovoort. De resultaten van dit beleid voor ons werkveld, de dierecologie, worden langzamerhand duidelijk: het ecologisch onderzoek aan (zoog-)dieren komt zwaar onder druk te staan. Want welke markt betaalt het langdurige onderzoek dat nodig is om basale ecologische kennis te verzamelen? Juist, dat kan alleen de taak en dus de plicht van de overheid zijn. De terug-tredende overheid is er daarmee de oorzaak van dat we het onderzoek aan zoogdieren als sterk bedreigd moeten betitelen. Het zoogdieronderzoek staat als het ware op de Rode Lijst!

Deze ontwikkeling vormt een vreemd dilemma voor een club als de VZZ, want wij opereren op de markt en doen momenteel allerlei projecten met overheidsgeld. Voor werk waarbij amateurs worden ingeschakeld, monitoring en inventarisaties en dergelijke, is dat logisch. Je kunt je echter afvragen of een diepergravend onderzoek zoals het egel-project, dat werk biedt aan één bioloog, wel bij de VZZ thuisheeft. Treffend waren de woorden van VZZ-voorzitter Kees de Lange bij de opening van de laatste algemene ledenvergadering:

"Als u in ons jaarboek 1997 het stukje over de financiën heeft gelezen, dan heeft u gezien dat 1996 financieel een goed jaar was voor de VZZ. Maar wel met een gevaarlijke oorzaak. De overheid is in rap tempo taken aan het afstoten onder het argument van de marktwerking. Daar varen we als VZZ nu nog wel bij, omdat we immers via de betaalde projecten geld van die overheid krijgen en we ons bijvoorbeeld een kantoor kunnen permitteren, een uitzonderlijk

lage contributie kennen en zelfs twee tijdschriften kunnen uitgeven. Voor enkele afgestudeerde biologen betekenen onze projecten enige werkgelegenheid. Maar nu het perspectief op de wat langere termijn. Op het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN, het voormalige RIN) (...) kampt men met teruglopende budgetten en de kans is groot dat het 'populatie-dynamisch onderzoek aan boomkruipers' sneuvelt. Ook is niet denkbeeldig dat dit een voorbode is van het afbouwen van langlopend onderzoek aan bedreigde en kwetsbare soorten uit verschillende taxonomische groepen zoals zoogdieren en vogels. Er zijn dan een paar professionele biologen minder nodig. Eén van de motieven om destijds de VZZ op te richten, was een goede koppeling tussen professionals en amateurs te bewerkstelligen. De professionals zijn essentieel omdat zij een bepaalde garantie voor de diepgang en continuïteit van het onderzoek kunnen geven. De amateurs kunnen bijvoorbeeld bij de gegevens-

Zullen we straks nog beschikken over de expertise (en het geld) voor secties op onder vreemde omstandigheden gestorven wilde dieren? Hier Sim Broekhuizen en Jaap Mulder bij de sectie op een das.
Foto Dennis Wansink

verzameling weer een onmisbare bijdrage leveren. Ons project Monitoring en de fraaie Atlas van de Nederlandse Vleermuizen zijn daar goede voorbeelden van. Als één van de partijen minder in staat is om zijn werk/liefhebberij naar behoren te doen slaat de verschraling toe en dat is in ons geval een slechte zaak voor de zoogdierbescherming. Het is ook kortzichtig.”

Vakidioten

Kees de Lange: “Als ik vroeger bij het RIN op bezoek kwam be kroop mij wel eens een wat onwennig gevoel van ‘zoveel vakidioten bij elkaar en ze hebben het steeds maar over de natuur’. Nu hebben ze het over reorganisaties en plaatsingen en afvloeien en maar weinig over natuur. Ik wil niet de indruk wekken het verleden te verheerlijken. Het is goed dat ook onderzoeksinstituten een levend onderdeel van een veranderende maatschappij blijven. Maar met al hun tekortkomingen en hobby's waren die gedreven vakidioten bij elkaar een grote kennisbron. Als er een onverwachte vraag uit de samenleving opdook was er vaak wel één van die gedreven professionals in de marges van zijn werk al met het bewuste probleem bezig geweest en kon snel onderzoek in de gewenste richting worden opgezet. Het belang van zo'n kennisbron is natuurlijk slecht te meten en te waarderen maar het bestond wel degelijk! Naar mijn indruk wordt die kennisbron in sneltreinvaart afgebouwd. Een ongezonde ontwikkeling (...). Ik mag u wat verderop in het programma vertellen hoe we denken ons 50-jarig jubileum te halen. Eén van onze kansen daarbij, is gek genoeg die zojuist geschetste terugtrekkende overheid. Een vreemd dilemma dus.” Tot zover Kees de Lange.

Markt

Het onderzoek aan zoogdieren staat al langer onder druk. Aan de universiteiten is het ecologisch (veld-)onderzoek, inclusief dat aan zoogdieren, grotendeels verdwenen onder de ‘publicatie-

druk': als je niet voldoende vaak wetenschappelijke artikelen afscheidde, kreeg je minder geld en ging je als vakgroep ten onder in de onderlinge concurrentiestrijd. Dus richtte men zich op het snellere werk, meestal grotendeels in het laboratorium en aan makkelijker organismen dan zoogdieren of vogels. Het taxonomisch zoogdier-onderzoek vond van oudsher plaats in de musea in Amsterdam en Leiden, maar ook daar is al heel lang geen geld en mankracht meer voor onderzoek: het belang van zulk werk voor de maatschappij is nog moeilijker aan de beleidsmakers te verkopen dan dat van het dierecologisch onderzoek. Daardoor is langzamerhand het IBN de belangrijkste plaats geworden voor langdurig en diepergravend onderzoek aan zoogdieren in Nederland. Werd dit instituut vroeger geheel betaald door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV), nu moet het voor het grootste deel van zijn inkomsten 'de markt op'. Dat leidde al snel tot korte, oppervlakkige projecten voor wat betreft het dierecologisch onderzoek, tot modieuze onderwerpen ('versnippering', allerlei modellerings-projecten en dergelijke) en tot verspilling van 'know-how': mensen met ervaring op het ene vakgebied werden ingezet om projecten op een totaal ander vakgebied uit te voeren. En ook al heel snel bleek, dat de overheid

Het boommarter-onderzoek, uitgevoerd door Gerard Mùskens, Sim Broekhuizen en vrijwilligers van de boommarterwerkgroep van de VZZ, wordt door de reorganisaties bij het IBN in de kiem gesmoord. *Foto Dick Klees.*

feitelijk de enige opdrachtgever bleef. Maar de interesse van de overheid in algemene ecologische kennis, waarmee de bescherming van soorten zo sterk gediend is, was verdwenen. Ook de overheid moet scoren met snelle resultaten. En moet bezuinigen...

Versnippering

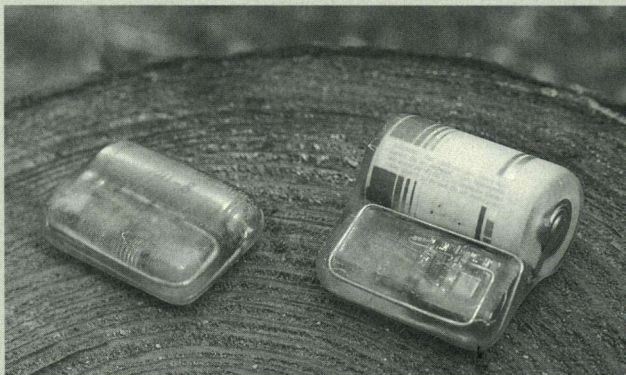
De nooit eindigende reorganisaties en taakverschuivingen bij de 'overheid' werkten deze ontwikkelingen nog meer in de hand. Centraal werd er een grote afstand tussen beleid en onderzoek gecreëerd door de totstandkoming van een soort intermediair instituut, het IKC-Natuur, het 'Informatie en KennisCentrum'. Dit financiert, met het weinige geld dat het beschikbaar krijgt van het ministerie, ook alleen maar 'projecten', verder merk je weinig van zijn activiteiten. De provinciale kantoren van het Ministerie kregen, na samenvoeging tot enkele regio-kantoren, meer bevoegdheden in het subsidiëren van onderzoek. Daarnaast kregen ook de provincies veel meer taken op het gebied van natuur en landschap toebedeeld, plus (wat) geld daarvoor.

Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een geweldige versnippering van geld, mankracht, kennis en 'know-how' op het gebied van natuur-onderzoek. Het is nauwelijks meer mogelijk een wat langer durend en groter onderzoek met een flink budget op te zetten, want dan moet je een veelheid aan loketten af, voor een landelijk onderzoek moet je diverse provincies en LNV-regio's geïnteresseerd zien te krijgen. Dat leidt ertoe dat er vooral oppervlakkig werk wordt verricht, zoals inventarisaties en dergelijke; dat bestaande kennis nog weer eens anders wordt opgeschreven; dat er geen accumulatie van kennis in bepaalde, voor ieder toegankelijke instituten plaats vindt; dat 'kennis' synoniem wordt met 'geld' en daarmee niet meer voor iedereen beschikbaar is

(ingenieursbureaus); dat ondersteunend onderzoek voor natuurbeheerders (bijvoorbeeld onderzoek naar doodsoorzaak van doodgevonden dieren) handenvol geld kost; dat heel specifieke technische onderzoeks-ondersteuning (telemetrie bijvoorbeeld) op punt staat te verdwijnen in Nederland; dat er door al die verschillende instanties en provincies langs elkaar heen wordt gewerkt, en dat er bij nieuwe ontwikkelingen geen grondig voorbereidend onderzoek wordt gedaan.

Directeur Sepers van het IBN streeft er nu naar tot nauwe samenwerking te komen met de Landbouwwuniversiteit (LUW) om te voorzien in de fundamentele kennis die het IBN zelf niet (meer) in huis heeft. "In principe doen we geen interesse-gedreven onderzoek meer. Voorheen kregen we van het ministerie subsidie die we in grote vrijheid mochten besteden. De opdrachtencultuur van de laatste jaren heeft ervoor gezorgd dat al ons werk een duidelijke koppeling moet hebben met de praktijk. Het verdwijnen van het fundamentele en strategische onderzoek is een punt van aandacht en zorg. Soms krijg ik wel eens

Nu het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zich niet meer verantwoordelijk voelt voor langlopend dierecologisch onderzoek, dreigt ook de know-how en ondersteuning van telemetrisch onderzoek in Nederland te verdwijnen. Hier enkele implanterers, zoals die nergens ter wereld gemaakt worden. *Foto Jaap Mulder*

FORUM

het idee dat we uitverkoop houden en te weinig nieuwe ideeën genereren op het instituut. We moeten voortdurend op onze hoede zijn om geen consultancy-bureau te worden." De LUW stelt echter voorwaarden aan nauwe samenwerking. Er moeten dan waarborgen komen dat een aantal onderzoekers in volledige vrijheid de onderzoeksthema's kan kiezen. De trend is echter anders: in de vooraankondiging van de volgende reorganisatie van het IBN wordt gesteld dat er banen gaan verdwijnen bij de secties 'Populatieprocessen bij zoogdieren' en 'Bosbegrazing', omdat LNV heeft aangegeven het grootste deel van de populatiedynamisch onderzoek niet meer te willen financieren. Over blijft de vraag van de markt, die op dit gebied altijd gering van omvang zal zijn.

Voorbeelden van nieuwe ontwikkelingen waar geen adequate reactie op volgt in de vorm van onderzoek en daarop gebaseerde maatregelen, zijn mijns inziens de dramatische achteruitgang van de hamster en de komende uitzetprojecten van de otter. Als toekomstige gevallen waar we met z'n allen weer op gebrekkige wijze achter de feiten aan zullen lopen zie ik onder andere de komst van de 'automarter' en de sterke achteruitgang van de hermelijn. Wie is in staat de ecologie van de hermelijn te beschrijven? Daar weten we toch niets van? Zoals de situatie nu is, zal de overheid wel eerst om een modelletje vragen, als de nood aan de man komt...

Verantwoordelijkheid

Wie moet de verantwoordelijkheid nemen voor achtergrond-onderzoek in de natuur, voor de basiskennis nodig voor de bescherming van soorten, voor de accumulatie van vakkennis, enzovoort? Dat kan toch niet anders dan de taak (en plicht) van de overheid zijn? Moeten we niet een paar pasjes terug doen op het ingeslagen pad, en het IBN opkrikken tot een onderzoeksinstituut dat een maatschappelijke rol speelt, een centrale en coördinerende taak heeft in het natuuronderzoek, een instrument is in het overheidsbeleid? Op het functioneren van het IBN (of RIN) in het verleden is van alles aan te merken, het was vaak vooral een club van hobbyisten die vergaten dat er gepubliceerd en anderszins aan de weg getimmerd moest worden, maar we weten nu toch langzamerhand wel hoe je zo'n instituut moet managen? En voor wat betreft de organisatie, die moet behoorlijk flexibel zijn.

Stop al het overheidsgeld dat nu versnipperd aan onderzoek wordt uitgegeven via LNV, IKC, regio-directies, provincies en weet ik niet hoe in één pot, betaal daar een flinke kern van vaste onderzoekers mee, die langdurig (tenminste vijf jaar) parttime aan hetzelfde onderwerp kunnen werken en daarnaast aan 'projecten'. Stel daarnaast een wisselend aantal onderzoekers tijdelijk aan, die projectwerk doen met geld van de 'markt'. Dit werk zal voor 95 % bestaan uit opdrachten en actuele (maatschappelijke) vragen van dezelfde of andere overheden. Deel 'oppervlakkig' onderzoek zoals inventarisaties en monitoring uit aan clubs als SOVON, RAVON en VZZ, of desnoods aan ingenieursbureaus.

Hoe je het ook doet, de essentie is dat je je als overheid weer verantwoordelijk voelt en maakt voor het wetenschappelijk (fundamenteel en toegepast) onderzoek en de 'continuïteit van de kennis' (die continuïteit kunnen clubs als de VZZ niet garanderen). Foerneeer daar dan ook het benodigde geld voor, maar organiseer het moderner, zakelijker en met zo weinig mogelijk bureaucratie. Met als aanleiding de komende afbouw van het onderzoeksprogramma 'Beheer Kleine Dierpopulaties' bij het IBN (waarbij het boommarteronderzoek zal verdwijnen) schreef de VZZ in maart j.l. reeds een brief aan enkele kamerleden, waarin gewezen werd op de plicht van de overheid om onderzoek ter verwezenlijking van het natuurbeleid uit te voeren.

Reacties

De bedoeling van bovenstaande, enigszins in algemene termen vervatte rede-nering is dat u erop reageert. Wat vindt u van de ontwikkelingen in het natuuronderzoek (zoogdieronderzoek) in Nederland? Hoe zou het volgens u moeten? Kent u misschien de details van een desastreuze (of juist positieve) ontwikkeling rond zoogdier-onderzoek in uw 'omgeving'? Hoe zou de rolverdeling moeten zijn, voor wat betreft onderzoek, tussen een overheidsinstituut en de VZZ? Zijn er parallellen in Vlaanderen? Schrijf een kernachtig, concreet geformuleerd betoog, gebruik er absoluut minder dan 1200 woorden voor en stuur het in op floppy in WP 5.1 of ASCII.

Jaap Mulder, De Holle Bilt 17,
3732 HM De Bilt